

Szkülla és Kharüdisz között – Tanulmányok a
különleges jogrend elméleti és pragmatikus
kérdéseiről, valamint nemzetközi megoldásairól

Szerkesztette:
Farkas Ádám – Kelemen Roland

SZKÜLLA ÉS KHARÜBDISZ KÖZÖTT –
TANULMÁNYOK A KÜLÖNLEGES JOGREND
ELMÉLETI ÉS PRAGMATIKUS KÉRDÉSEIRŐL,
VALAMINT NEMZETKÖZI MEGOLDÁSAI RÓL

SZERKESZTETTE:
FARKAS ÁDÁM
KELEMEN ROLAND

MAGYAR KATONAI JOGI ÉS HADIJOGI TÁRSASÁG
BUDAPEST, 2020.

Szkülla és Kharübdisz között – Tanulmányok a különleges jogrend elméleti és pragmatikus kérdéseiről, valamint nemzetközi megoldásairól

Szerkesztő:

Farkas Ádám
Kelemen Roland

Szerzők:

Farkas Ádám
Kelemen Roland

Spitzer Jenő
Vikman László

Pétervári Máté

Olvasószerkesztő:

Németh Richárd

A kötet a Honvédelmi Minisztériumnak a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság részére nyújtott 2020-as kutatási támogatása keretében valósult meg.

Minden jog fenntartva!

A borítókép az alábbiak felhasználásával készült:

https://mir-s3-cdn-cf.behance.net/project_modules/2800_opt_1/3a70f393312907.5e6139cf2a2e0.png
<https://www.thetrumpet.com/files/W1siZiIsIjIwMTg5MDcvMTMvMWI0Y2FqazFreV8xODA3MTNfUmlvdF9pU3RvY2tfNTI1NTEzMzE3LmpwZyJdLFsicClmInRodW1iliwiMjA0OHgyMDQ4PiJdLFsicClmVuY29kZSIslmpwZyZlsl1xdWFsaXR5IDgwwll1d/738ce5c751b0e195/180713-Riot-iStock-525513317.jpg.jpg>

Kiadja:

Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság
1055 Budapest, Markó u. 27. III. em. 15-17/A.

Kiadó képviselője:

Dr. Kádár Pál PhD dandártábornok, elnök

ISBN:

ISBN 978-615-6248-00-8

Készítette:

Palatia Nyomda és Kiadó Kft.

© Farkas Ádám, 2020.

© Kelemen Roland 2020.

© Szerzők, 2020.

„Lényeges előfeltételét képezi a modern hadviselésnek, hogy a fegyveres erő hadműveletei és egész működése a polgári hatóságok, sőt az állam egész lakossága részéről hatékonyan támogattassanak s így e kivételes intézkedéseknek e tekintetben mindenekelőtt oda kell irányulniok, hogy ez a szükséges támogatás az államhatalom részéről teljes mértékben és minden állampolgárt kötelező módon biztosítható legyen.”¹

Lukács László (1914)

„Midőn a közrend felbomlásától lehet tartani, az az midőn az államhatalom alkotmány szerinti tényezőinek, avagy a társadalom tagjainak jogszerinti összműködését államtagok zendülése, lázadása, nagyszámú rablások, gyilkolások, gyújtogatások, megfélemlítő erőszakoskodások fenyegetik vagy éppen megzavarják, az államnak a maga vagy a társadalom megvédésére más kivételes eszközökhöz kell folyamodnia, mint a melyekkel közhatóságait és bíróságait állandó jogrendjében felruházta. Az államnak ily kivételes eszközökhöz fordulása és hatóságainak bizonyos időre kivételes hatalommal fölruházása a közrend fenntartása érdekében teszi a kivételes állapotot.”²

Concha Győző

---

¹ Lukács László miniszterelnök indokolása a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről szóló törvényjavaslathoz, *Képviselőházi irományok*, 1910. XXII. kötet, 633. számú iromány, 9. o.

² Concha Győző: *Politika II. Közigazgatástan*, Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1905, 386. o.

AJÁNLÁS

„Salus rei publicae suprema lex esto”¹

Az 1997-ben megalakult Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság alapszabályában a szélesebb értelemben vett honvédelmi jog fejlesztését, a szakterületen felmerülő jogtörténeti, jogi kérdések tudományos igényű elemzését, kutatását, a honvédelem szempontjából releváns szakmai rendezvények szervezését, kiadványok és publikációk készítését, ezek támogatását tűzte zászlajára.

Jelen kötetünk szerzői a különleges jogrendi szabályozással összefüggő szakmai dilemmákat veszik górcső alá, amely kérdések gyorsan változó világunkban talán minden korábbinál aktuálisabbak, mind a COVID-19 járvány jelentette nem fegyveres kihívások, mind pedig a különféle – immár Európa határán is jelen lévő – válságövezetek fegyveres konfliktusai miatt.

A Társaság e témát Dr. Farkas Ádám Ph.D. százados úr vezetése és szervezése mellett több éve vizsgálja és 2020. évi kutatási tervében is kiemelt jelentőséggel szerepelteti, aminek eredményeként a jelen kötetet megelőzően számos más publikáció, hazai egyetemekkel való együttműködések és konferenciák tárgyát is képezték az elért, konstruktív eredmények.²

---

¹ „A köz dolgainak üdve legyen a legfőbb törvény” – Cicero.

² Kiadványok és publikációk tekintetében többek között lásd: FARKAS Ádám: *A [hon]védelmi alkotmány kialakulása a polgári Magyarországon 1867-1944*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 2019.; KELEMEN Roland: A Honvédelmi Tanács. Szerves fejlődés vagy elnevezésbeli hasonlóságok a magyar jogtörténetben? (Honvédelmi Bizottmány - Legfelső Honvédelmi Tanács - Honvédelmi Tanács szabályozása, jellege.), In: *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2019/1. szám, 63-94. o.; KELEMEN Roland: A kivételes hatalom szabályozásának elméleti rendszere, honvédelmi

A különleges jogrend intézménye az állam önvédelme érdekében a hatalommegosztás alapelveinek ideiglenes felfüggesztését jelenti, amely a jogállami működés követelményeire figyelemmel az egyetlen legitim eszközként áll rendelkezésre akkor, amikor a kezelendő fenyegetés miatt az állam normál működése már nem tudja garantálni a szükséges fellépést. Az állam a legmagasabb szintű szabályrendszerében, de történelmi tradícióira is figyelemmel garantálja a jogszerű beavatkozást az államszervezet működésébe, az alapvető jogok gyakorlásába, annak érdekében,

---

kapcsolódásai és megvalósulása a dualizmus kori Magyarország, In: FARKAS Ádám (szerk.) *A honvédelem jogának elméleti, történeti és kortárs kérdései*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, Nordex Kft., 2018, 59-86. o.; KELEMEN Roland: A háború esetére szóló kivételes intézkedéseket tartalmazó 1912. évi LXIII. törvény országgyűlési vitája és sajtóvisszhangja, In: *Parlamenti Szemle*, 2016/1. szám, 70-91. o.; KELEMEN Roland: Az alaptörvény különleges jogrendi rendszerének egyes dogmatikai problémái –kitekintéssel a visegrádi államok alkotmányának kivételes hatalmi szabályaira, In: *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2017/1-2. szám, 37-68. o., KELEMEN Roland: A derogáció értelmezése a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezményének tükrében, In: *Közjogi Szemle*, 2018/4. szám, 52-57. o.; FARKAS Ádám: A jogállamon túl, a jogállam megmentéséért: Gondolatok a különleges jogrend természetéről, jelentőségéről és helyéről a modern jogállamban, In: *Iustum Aequum Salutare*, 2017/4. szám, 17-29. o., FARKAS Ádám: Egy lehetséges séma Magyarország védelem-szabályozási és védelmi alkotmányos szemléletének megújításához, In: *Vélemények a katonai jog világából*, 2018/3. szám, 1-15. o., SPIZTER Jenő: A különleges jogrend szabályozása az egyes alkotmányokban IV.Különleges jogrendi szabályozás a francia jogrendszerben, In: *Vélemények a katonai jog világából*, 2019/4. szám, 1-13. o.

Konferenciák tekintetében többek között lásd: 2017. április 21. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság: A különleges jogrend c. konferencia, Budapest; 2019. május 8. Széchenyi István Egyetem, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság: Az erőszak tilalmától a kibertérben zajló konfliktusokig c. konferencia, Győr; 2019. május 29. Nemzeti Közszerződési Egyetem, Széchenyi István Egyetem, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság: 80 éves az első magyar honvédelmi törvény c. konferencia, Budapest; 2019. november 19. Nemzeti Közszerződési Egyetem, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság: Honvédelmi jog és igazgatás aktuális kérdései c. konferencia, Budapest.

hogy az egyént, a közösséget és végső soron magát a szuverén államot és ezek fennmaradását megvédje.

Csak az elmúlt 5-8 év történéseit áttekintve könnyen belátható, hogy az 1990-es évek végéhez képest mára jelentősen megnőtt az ilyen jellegű beavatkozások lehetősége, a klasszikus „béke” időszaka véget ért. Ez nem feltétlenül jelent háborút vagy fegyveres konfliktust, sőt, megítélésem szerint – ki nem zárva ezek lehetőségét – egyre kevésbé jelenti elsődlegesen ezeket. Olyan régi és új kihívások jelentek meg a biztonsági palettán, amelyek kezelésére a hagyományos, évtizedek alatt kialakult különleges jogrendi szabályozásunk már nem kellően alkalmas. A 21. században a terrorcselekmények, az állami szervezetek vagy meghatározó jelentőségű gazdasági szereplők működését érintő kibertámadások, természeti és ipari katasztrófák, a világiárványok, az energia ellátás, a közlekedési infrastruktúra, az ellátó rendszerek vagy a kommunikációs rendszerek működésének esetleges kritikus zavarai, az illegális migráció, a hibrid fenyegetés megnyilvánulásai legalább olyan súllyal jelennek meg kezelendő kihívásként, mint a klasszikus katonai támadás vagy belbiztonsági események.

Mindez azt is jelenti, hogy az állam működése és védelmi alapfunkciója csak abban az esetben lehet hatékony, ha a szabályozásban és a védelmi rendszer működésének mindennapi gyakorlatában is képes választ adni a fenti kihívásokra és lépést tartani a változással.

Jelen kötetben a szerzők arra vállalkoztak, hogy a különleges jogrend fogalmi mibenlétének tisztázásán túl, a történeti előzmények és bizonyos magánjogi kapcsolódások áttekintése mellett kitekintést adjanak egyes külföldi szabályozási megoldásokra, majd elvi javaslatot fogalmazzanak meg a hazai szabályozás megújításának lehetséges irányaira.

Ajánlom e kötetet elsődlegesen azon döntéshozók és gyakorlati szakemberek figyelmébe, akik átérzik a terület szabályozásának fontosságát, meg kívánják ismerni a „mi a helyzet” kérdésén túl a „miért” és a „hogyan tovább” kérdésekre adandó válaszokat is, továbbá felelősséget éreznek nemzetünk fennmaradása, hazánk szuverenitása és a jogállami működés fenntartásáért egy gyorsan változó és veszélyes világban is.

Ajánlom ezen túl a kötetet azon kutatók figyelmébe, akik az alkotmányjog, az alapvető jogok korlátozása, az államszervezés elmélete és gyakorlata, a jogalkotás, a jogtörténet, a magánjog oldaláról vizsgálják a különleges jogrend egyes kérdéseit. Meggyőződésem, hogy kiváló szerzőink tollából sok olyan információhoz jutnak, olyan összefüggésekre ismernek rá, amelyek saját kutatásaik során is jól hasznosíthatóak, továbbgondolásra, további elemzésre érdemesek.

A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság elnökeként arra biztatom a Tisztelt Olvasót, hogy a tárgyban folytatódjon a további gondolkodás, amihez fórumként felajánlom a www.hadijog.hu felületét és Társaságunk időszaki kiadványait is.

Budapest, 2020. szeptember 30.

Dr. Kádár Pál Ph.D.
dandártábornok
a Magyar Katonai Jogi és
Hadijogi Társaság elnöke

TARTALOM

Ajánlás	7
Tartalom	11

Alapvetés

Farkas Ádám – Bevezetés a különleges jogrend témakörének fontosabb alapkérdéseibe	19
1. Alapvetés	19
2. A szabályozott állami működés és a különleges jogrend viszonya	23
3. A különleges jogrend, mint az állam védelmi és biztonsági eszköztárának végső eleme	26
4. A különleges jogrend biztonsági környezet általi meghatározottsága	29
5. A különleges jogrend történeti determinációja	31
6. Zárszó	34
Forrásjegyzék	36

Történet és elmélet

Kelemen Roland – A különleges jogrend történeti modelljeinek kialakulása és fejlődése a 20. század második évtizedének végéig	43
1. Az ostromállapot típusú kivételes hatalom születése	44

2. Az angol kivételes hatalom evolúciója a kezdetektől az első világháború végéig	49
3. Az Amerikai Egyesült Államok kivételes hatalmi szabályanyagának fejlődése az első világháborúig	56
4. A kontinentális modell kialakulása és jellemzői – A német és az osztrák kivételes hatalom fejlődése az első világháborúig	64
5. Összegzés	72
Forrásjegyzék	76
Kelemen Roland – Az 1912-es kivételes hatalmi törvény születése és rendszere	81
1. Kivételes hatalmi törvényjavaslatok a századfordulóig	82
2. Osztrák kivételes hatalmi törekvések hazai hatásai és az 1912-es törvény kodifikációjának kezdetei	88
3. Kivételes hatalmi törvény kodifikációs folyamatának vázlatos áttekintése	92
4. A kortárs jogtudomány állásfoglalása a kivételes hatalmi törvényről és a törvény rendszere	96
5. Összegzés	106
Forrásjegyzék	108
Kelemen Roland – A mítoszokon túl – önképű kivételes hatalmi szervek a magyar alkotmánytörténetben (A Honvédelmi Bizottmánytól a Honvédelmi Tanácsig)	113
1. A Honvédelmi Bizottmány – mint „kormánypótló” országgyűlési bizottság	114
2. Az első világháborús kivételes hatalom: a kormány és koordináló szerve, a Hadfelügyeleti Bizottság	122
3. Legfelső Honvédelmi Tanács	125

4. Honvédelmi Bizottságtól a Honvédelmi Tanácson át a Jogállami Honvédelmi Tanácsig	132
5. Összegzés	140
Forrásjegyzék	143
Pétervári Máté – A kivételes hatalom magánjogi viszonyokra gyakorolt hatása és a csődönkívüli kényszerezegység bevezetése Magyarországon	149
1. A kivételes hatalomról szóló törvény megjelenése a magyar jogrendszerben	149
2. A kivételes hatalom magánjogi elemei	151
3. Új magánjogi és egyben perjogi jogintézmény bevezetése a kivételes hatalom biztosította felhatalmazással élve	164
4. Összegzés	170
Forrásjegyzék	173
Kelemen Roland – A különleges jogrend, mint jogrendi fogalom jellemzői	185
1. A különleges jogrend, mint jogrendi intézményrendszer értelmezése	186
2. Összegzés	201
Forrásjegyzék	201
Nemzetközi kitekintés	
Kelemen Roland – Különleges jogrend az Európai Unió egyes tagállamainak alkotmányában	207
1. Tagállami alkotmányok különleges jogrendi tényállásai	210

2. Különleges jogrendi tényállások elrendelésének szabályai	212
3. Különleges jogrend szabályozása a cseh, lengyel és szlovák alkotmányokban	214
4. A spanyol különleges jogrendi szabályrendszer	222
5. Összegzés	229
Forrásjegyzék	232
Spitzer Jenő – Különleges jogrendi szabályozás a francia jogrendszerben	235
Bevezetés	235
1. Különleges jogrendi kategóriarendszer a francia jogban	236
2. Az ostromállapot (état de siège)	237
3. A rendkívüli elnöki intézkedési jogkör (pouvoirs exceptionnels)	238
4. Szükségállapot (état d’urgence)	241
5. „Antiterrorista törvény”: szintézis vagy a szükségállapot békeidei állandósulása?	245
6. Következtetések	250
Forrásjegyzék	254
Vikman László – Az angolszász országok különleges jogrendi szabályozása	259
1. Egyesült Királyság különleges jogrendi szabályai	262
2. Különleges jogrend Kanadában	265
3. Ausztrália különleges jogrendi rendszere	268
4. Új-Zéland különleges jogrendi szabályanyaga	269
5. Amerikai Egyesült Államok	272
6. Összegzés	275
Forrásjegyzék	277

Spitzer Jenő – Különleges jogrendi szabályozás a kínai, a japán, a dél-koreai és a szingapúri jogrendszer sajátosságai között	281
1. Bevezetés	281
2. Kína különleges jogrendi szabályanyaga	282
3. Japán: egy „lefegyverzett” ország szabályrendszere	289
4. Különleges jogrendi szabályok a Koreai Köztársaságban (Dél-Korea)	299
5. Szingapúr: Egy városállam különleges jogrendi szabályai	304
6. Következtetések	307
Forrásjegyzék	310

Helyzetkép és javaslatok

Farkas Ádám – Gondolatok a különleges jogrend természetéről és helyéről a modern államiságban	317
1. A kivételes hatalom megjelenése és viszonya a polgári jogállamhoz	324
2. A különleges jogrend mint célhoz kötött és korlátozott fegyveres védelmi túlhatalom	334
3. Összegzés	340
Forrásjegyzék	342

Farkas Ádám – Egy lehetséges narratíva a védelem- szabályozási szemléletünk megújításához	347
1. Bevezetés	347
2. Magyarország védelem-szabályozásának vázlatos láttelepe	351
3. Modelljavaslat a védelem-szabályozás újrágondolásához	360
4. Zárszó	372
Forrásjegyzék	373

PÉTERVÁRI MÁTÉ

A KIVÉTELES HATALOM MAGÁNJOGI VISZONYOKRA GYAKOROLT HATÁSA ÉS A CSÖDÖNKÍVÜLI KÉNYSZEREGYEZSÉG BEVEZETÉSE MAGYARORSZÁGON¹

---

1. A kivételes hatalomról szóló törvény megjelenése a magyar jogrendszerben

A magyar országgyűlés hosszú „vajúdást” követően, a háborúra készülődve, 1912-ben fogadta el az 1912. évi LXIII. tc.-et, amelynek célja az volt, hogy az állami irányítás legfontosabb elemeit a kormányzat kezében összpontosítsa. Ennek bekövetkezését természetesen különleges történésekhez kötötte a törvény, így háború vagy háború fenyegető veszélye esetén volt erre lehetőség. A kormányt és minisztereit megillető, e körbe tartozó hatásköröket összefoglalóan kivételes hatalomnak² nevezték. A kivételes hatalom korlátját képezte a minisztereket intézkedéseikért terhelő felelősség, illetve az, hogy a kormánynak rendszeres jelentéstételi kötelezettsége állt fenn az országgyűlés irányában a kivételes hatalom keretében hozott intézkedéseik kapcsán.³

---

¹ AZ INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM ÚNKP-20-4-SZTE-41 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

² Elméleti vonalát lásd bővebben: FARKAS Ádám: A jogállamon túl, a jogállam megmentéséért. Gondolatok a különleges jogrend természetéről, jelentőségéről és helyéről a modern jogállamban, In: *Iustum Aequum Salutare*, 2017/4. szám, 17-29. o.

³ KELEMEN Roland: A Honvédelmi Tanács. Szerves fejlődés vagy elnevezésbeli hasonlóságok a magyar jogtörténetben? (Honvédelmi Bizottmány - Legfelső Honvédelmi Tanács - Honvédelmi Tanács szabályozása, jellege.), In: *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2018/1. szám, 74. o.

A dualista államberendezkedés okán az osztrák fél sürgette az 1900-as évek eleje óta a kérdés törvényi rendezését, ugyanis a közös hadsereg és annak közös vezénylete miatt különösen fontos volt, hogy háborús helyzetben az Osztrák–Magyar Monarchia területén hasonló vagy azonos elvek alapján megvalósítható legyen a hadvezetés.⁴ Ennek megfelelően 1906-ban a közös hadügyminiszter kezdeményezte Wekerle Sándor magyar miniszterelnöknél a törvény megalkotását, amely ekkor még nem járt sikerrel.⁵ A Nemzeti Munkapárt azonban Tisza István irányításával képes volt a hadsereg megerősítését szolgáló törvényeket elfogadtatni. A kormányzópárt a korábbiakhoz hasonlóan határozottan lépett fel az országgyűlésben az obstrukcióval élő ellenzékkel szemben,⁶ így Ferenc József jóváhagyása mellett 1912. december 9-én megszavazta az országgyűlés a kivételes hatalomról szóló törvényt is.⁷

A magyar politikai elit leginkább azt tartotta aggályosnak, hogy a kivételes hatalom útján a közös hadügyminiszter és a közös hadsereg vezetése az ország területén a magyar kormány kihagyásával intézkedhessen. Emiatt az elfogadott törvény a háborús viszonyok között is teljes mértékben a kormány

---

⁴ FARKAS Ádám: *A [hon]védelmi alkotmány kialakulása a polgári Magyarországon (1867-1944)*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 2019.

⁵ TÓTH Árpád: Az 1906. évi osztrák kivételes intézkedések magyarországi bevezetésének problémái a koalíciós kormány idején, In: CSIZMADIA Andor, PECZE Ferenc (szerk.): *Jogtörténeti tanulmányok*. I. k., Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1966, 73-74. o.

⁶ BARNA Attila: „Ha a hecczet szeretik”. Obstrukció, indemnitás és a zsebkendőszavazás, In: KIS Norbert – PERES Zsuzsanna (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor oktatói pályafutásának 50. jubileumára. Studia sollemnia scientiarum politico-cameralium*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017, 73-78. o.; PÖLÖSKEI Ferenc: *Kormányzati politika és parlamenti ellenzék 1910-1914*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970, 193. o.

⁷ PÖLÖSKEI Ferenc: A belpolitikai rendszer jogi újraszabályozása Magyarországon az első világháború előtti években, In: *Jogtudományi Közlöny*, 1969/2-3. szám, 81. o.

hatáskörében hagyta az intézkedési jogot, így a katonai helyett a polgári hatóságok kezében maradt a közigazgatás irányítása. Az Osztrák–Magyar Monarchiában ez egyedi megoldás volt, mivel inkább a katonai közigazgatás előretörése volt jellemző az első világháború időszakában.⁸

2. A kivételes hatalom magánjogi elemei

A kivételes hatalom kihirdetésével, a szabadságjogok korlátozásának következtében nem csupán a kormány rendeletalkotási jogosítványait terjesztette ki a törvényhozó,⁹ hanem a bíróságok is bizonyos ügyekben egyszerűsített eljárási rendet követhettek.¹⁰ A törvénykezés terén elsősorban bizonyos büntetőügyek elbírálását alakították át a kivételes hatalomról szóló törvény és az ennek nyomán keletkezett rendeletek.¹¹ Emellett azonban a háborús folyamatok hatást gyakoroltak a gazdaság

---

⁸ VARGYAI Gyula: A Monarchia által megszállt területek katonai közigazgatása az első világháborúban, In: CSIZMADIA Andor: *Jogtörténeti tanulmányok II*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1968, 255-256. o.; TÓTH: i.m. 1966, 79. o.

⁹ LEHOTAY Veronika: A végrehajtó hatalom szerepe a negatív jogalkotásban a Horthy-korszakban, In: SCHWEITZER Gábor – SZABÓ István (szerk.): *A közjogi provizórium (1920-1944) időszakának alkotmányos berendezkedése I*, Budapest, Pázmány Press, 2016, 99. o.

¹⁰ VÖLGYESI Levente: A kivételes hatalom intézményi továbbélésének nyomai a városrendezésről és építésügyről szóló 1937. évi VI. törvénycikk parlamenti vitájában, In: SCHWEITZER Gábor – SZABÓ István (szerk.): *A közjogi provizórium (1920-1944) időszakának alkotmányos berendezkedése I*, Budapest, Pázmány Press, 2016, 191. o.

¹¹ KELEMEN Roland: A háború esetére szóló kivételes intézkedéseket tartalmazó 1912. évi LXIII. törvény genezise és sajtó-, valamint jogtudományi visszhangja, In: KELEMEN Roland (szerk.): *Források a kivételes hatalom szabályozásának magyarországi genezisééről*, Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadi Jogi Társaság, 2017, 15-16. o.; TÓTH Árpád: A kivételes hatalom szabályozása Magyarországon az első világháború előestéjén, In: *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica*. Tomus L., Fasciculus 13., (1996) 20. o.; 25. o.; 30. o.; 75-87. o.

működésére, így a magánjogi jogviszonyokra is.¹² Emiatt a magánjogi szabályozás terén is változásokat generált az első világháborúra való készülődés. Ennek kapcsán meg kell jegyezni, hogy Magyarországon továbbra is hiányzott a magánjogi törvénykönyv, mivel az I. világháború kitörése miatt megszakadt a biztatóan haladó kodifikáció.¹³

A gazdasági viszonyokba való beavatkozásra elsősorban a hadsereg igényeinek kielégítése céljából volt szükség.¹⁴ A közös Hadügyminisztérium 1910. évi kezdeményezésére a magyar országgyűlés az ilyen ún. hadiszolgáltatásokat nem a kivételes hatalomról rendelkező törvényben szabályozta, hanem külön törvényt alkottak.¹⁵ A hadiszolgáltatásokról szóló 1912. évi LXVIII. tc. a hadsereg vagy a hadviselés szükségleteinek kielégítését célozta a polgári lakosság dologi vagy személyes szolgáltatásai útján, ha az rendes úton nem, vagy csak aránytalan költségekkel volt fedezhető. A honvédelmi miniszter hatáskörébe rendelte a jogalkotó, hogy megszabja azon időszakot, amikor az ilyen típusú szolgáltatások igénybevételére lehetőség van. A kötelezettek kártalanításra tarthattak igényt a hadseregnek nyújtott személyes vagy dologi szolgáltatásokért. Az ötven év alatti polgári lakosság hadi célú

---

¹² MEZEY Barna: Az első világháború jogi törvényhozói előkészítése: A kivételes hatalomról szóló 1912. évi 63. törvénycikk, In: Peter, KONYA (szerk.): *Prvá Svetová Vojna V Karpatoch. Első világháború a Kárpátokban. ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА В КАРПАТАХ*, Presov, Prešov University, 2016, 12. o.

¹³ HOMOKI-NAGY Mária: Gondolatok a magyar kodifikáció történeti háttéréről, In: HAJDÚ József (szerk.): *90 éves a szegedi jogászképzés*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2013, 92. o.; Mária, HOMOKI-NAGY: Geschichte der zivilrechtlichen Kodifikation, In: MÁTHÉ Gábor (Hrsg.): *Die Entwicklung der Verfassung und des Rechts in Ungarn*, Budapest, Dialóg Campus Verlag, 2017, 497. o.

¹⁴ KELEMEN Roland: A kivételes hatalom szabályozásának elméleti rendszere, honvédelmi kapcsolódásai és megvalósulása a dualizmus kori Magyarországon, In: FARKAS Ádám (szerk.): *A honvédelem jogának elméleti, történeti és kortárs kérdései*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018, 85. o.

¹⁵ TÓTH: i.m. 1996, 11. o.

munkavégzésre is igénybe vehető volt.¹⁶ Emellett a polgári lakosság köteles volt a közlekedéshez és a hírközléshez szükséges eszközök (járművek, állatállomány, magánutak, galambok, távírók) térítés ellenében való átengedésére, vagy használatba adására.¹⁷ Almási Antal úgy magyarázza, hogy a magánjogba ezekben az esetekben behatolt a „közjogi szellem,” amelynek alapját a háború által az állam létének a megtámadása adta.¹⁸ A hadi célú termelésre hasznosítható üzemek, gyárak birtokosai is kötelesek voltak működésüket folytatni, vagy használatra átengedni azokat. A katonai célú építkezésekhez vagy védelmi intézkedésekhez a szükséges mértékben a polgári ingatlanokat a birtokosaiknak szintén használatra át kellett adni. A katonáknak és a hadsereg állatállományának beszállásolását és élelmezését a háborús időszakban szintén a polgári lakosságra terhelhették kártalanítás fejében.

A háborús időszak a lakosság mindennapjait is jelentős mértékben elnehezítette, így erre is kiterjedt a szabályozás. A jogalkotó ugyanis a katonai célok érvényesítése mellett a közellátás érdekében a legszükségesebb élelmiszerek esetén bevezette a hatósági árszabás intézményét a kivételes hatalomról szóló 1912:LXIII. tc-ben, amelyre a helyi közigazgatási szerveknek a

---

¹⁶ TÓTH Árpád: Szükségintézkedések a mezőgazdasági munkaviszonyok szabályozásában az első világháború kezdeti szakaszán, In: CSIZMADIA Andor (szerk.): *Jogtörténeti tanulmányok*, V. k., Budapest, Tankönyvkiadó, 1983, 339-340. o.

¹⁷ TÓTH Árpád: Einige Probleme der juristischen Regelung der Kriegswirtschaft zur Zeit des ersten Weltkrieges, In: KOVÁCS Kálmán (Hrsg.): *Zu den gegenwärtigen rechtsgeschichtlichen Forschungen*, Band 16., Budapest, Eötvös Lóránd Universität, 1987, 230-231. o.

¹⁸ ALMÁSI Antal: *A háború hatása a magánjogra*, Budapest, Franklin-Társulat, 1917, 17. o.

kormány biztosíthatott lehetőséget.¹⁹ Az első szándék szerint a hatósági ármaximalizálás területi hatálya csak a nem tényleges állományú legénység bevonulási helyére terjedt volna ki, azonban a minisztériumi jogszabályalkotás során felismerték, hogy a polgári lakosságot is lehetetlen helyzetbe hozhatják a háború nyomán elszabaduló árak, így végül az országos hatályú elrendelésére is lehetőséget biztosítottak.²⁰ Ezáltal a szerződési szabadság szükséges korlátai jelentek meg a szabadpiac működésébe való állami beavatkozás következtében. A jogalkotó is elismerte, hogy a rendkívüli körülmények természetes következménye az árak emelkedése, azonban a túlzott áremeléseknek gátat kívánt szabni.²¹ A rendelkezés megszegőit kihágás miatt két hónapig terjedő elzárással, vagy 600 koronás pénzbüntetéssel sújthatták.²² Ekkor jelent meg a magyar jogrendszerben elsőként az árdragítás büntetendő cselekménye.²³

E szabályozás hiányosságai a háború kitörését követően mutatkoztak meg, így az 1914. évi L. tc.-ben rendezte a kormány a miniszterelnök aláírásával benyújtott törvényjavaslatban a problémás elemeket. A már címében is deklaráltan a kivételes hatalomról rendelkező törvényt kiegészítő jogszabály kibővítette a hatósági árszabással érintett áruk körét, így már nem csupán élelmiszerek esetében volt erre lehetőség, hanem más közszükségleti cikkek vonatkozásában is. Ennek következtében intenzív rendeletalkotás útján a kormány számos terméknek

---

¹⁹ TÓTH Árpád: A hatósági árszabályozás és az árdragító visszaélések problémái az első világháború idején Magyarországon, In: *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica*, 38. Tom., 20. Fasc. (1988) 255-256. o.

²⁰ TÓTH: i. m. (1996) 27. o.

²¹ TÓTH: i. m. (1996) 62. o.

²² TÓTH: i. m. (1987) 232-233. o.

²³ VARGA Norbert: Árdragító visszaélések a Szegedi Ítéltábla gyakorlatában az 1920. évi XV. tc. alapján, In: *Acta Universitatis Szegediensis. Forum. Acta Juridica et Politica*, 2017/2. szám, 83. o.

határozta meg a maximális árát.²⁴ A lakosság megsegítését azáltal, hogy az árak felszökésének meggátolásáról intézkedik a kormány, a parlamenti ellenzék is messzemenően támogatta.²⁵ Emellett a büntetőjogi szankció mellé magánjogi következményeket is társított a jogalkotó a hatósági áraknál magasabb vételáron kötött szerződésekhez, ugyanis úgy rendelkezett, hogy a hatósági ár és a vételár közötti árkülönbözet tekintetében hatálytalan a szerződés, így azt a vevő hat hónapon belül visszakövetelheti.²⁶ Emellett a törvény értelmében már a kormány vagy annak tagjai is jogosultságot nyertek a hatósági ár megszüntetésére. Az 1914:L. tc. ezen kívül a szerződési szabadságot olyan módon is korlátozta, hogy a kormány közérdekből kötelezhette az eladót a saját szükségleteit meghaladó mértékű közszükségleti készleteinek hatósági áron való átengedésére. A háború következtében fokozatosan erősödő általános ellátási nehézségek pedig csak tovább szigorították az így megteremtett kereteket.²⁷

A kivételes hatalom elrendelésével a kormányzat a gazdaság működését szabályozó intézkedések kibocsátására is felhatalmazást kapott. A hadigazdálkodásra való átállás eleinte még gazdasági konjunktúrát hozott bizonyos ágazatokban, azonban később már fokozottan jelentkeztek a gazdasági problémák.²⁸ A

---

²⁴ TÓTH: i. m. (1987) 233. o.

²⁵ *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója*, XXVI. k., Budapest, Athenaeum, 1915, 214. o.; 216. o.

²⁶ Indokolás a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott 1912:LXIII. t.-c. kiegészítését tárgyzó törvényjavaslathoz, In: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai*, XLIV. k. Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1915, 426. o.

²⁷ TÓTH Árpád: A háborús jog néhány tulajdonkorlátozó rendelkezése a dualizmus idején, In: CSIZMADIA Andor (szerk.): *Jogtörténeti tanulmányok II*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1968, 295-296. o.

²⁸ GALÁNTAI József: A háborús állam. A „kivételes hatalom” kodifikálása és alkalmazása 1914-16-ban, In: PÖLÖSKEI Ferenc, RÁNKI György (szerk.): *A*

háború így korábban elképzelhetetlen mértékben alakította át a gazdaság működését is az országban, a zavarok elhárítása érdekében egyre nagyobb teret kapott az állami beavatkozás.²⁹ A gazdasági élet nehézségein már a kezdetektől a fizetési moratóriumok biztosításával igyekezett úrrá lenni a kormányzat, amelyek elrendelésére a kivételes hatalomról szóló törvény nyújtott lehetőséget. A kivételes hatalom magyarországi bevezetését megalapozó törvénytervezet minisztériumi szövegezésének egyik utolsó elemeként került bele a projektumba a magánjogi követelések moratóriumának elrendelését lehetővé tevő rendelkezés.³⁰ Ennek beemelése a kivételes hatalom körébe azonban nem új gondolat volt. A 19. század végén készült tervezetekben is megjelent már a moratórium elrendelésére való felhatalmazás.³¹ Az 1912:LXIII. tc. a kormány számára lehetővé tette, hogy a magánjogi követelések érvényesítése, a polgári peres és nem peres eljárás, valamint általában a polgári igazságszolgáltatás kapcsán rendkívüli intézkedéseket hozzon. Tóth Árpád kutatásai alapján a kormányzat előzetesen csupán olyan rendelettervezetet készített, amely alapján e szakaszra hivatkozva kizárólag a háború nyomán, a magánjog terén bekövetkezett nyilvánvaló zavarokat lesznek képesek elhárítani. Ennek megfelelően a katonai szolgálatukat teljesítőket érintő perekben elrendelhető felfüggesztésről rendelkeztek, valamint a háború

---

magyarországi polgári államrendszerek, Budapest, Tankönyvkiadó, 1981, 212-214. o.

²⁹ MOLNÁR Erzsébet: *A gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének speciális büntetőjogi felelőssége*, Szeged, Doktori értekezés, 2018, 24-25. o.

³⁰ TÓTH: i. m. (1996) 29. o.; 31. o.

³¹ TÓTH Árpád: A kivételes hatalomról szóló 1912. évi LXIII. tc. létrejöttének előzményei 1868-tól a századfordulóig, In: *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica* Tomus XI. Fasciculus 6. (1964) 16. o.; 25. o.

következtében valamely bíróság működésében beálló fennakadás esetén követendő eljárást rendezték.³²

A rendelettervezetet a háború kitörésekor részben kiadta a kormányzat, azonban már ezt megelőzően gondoskodtak a gazdasági életet korlátozó moratórium bevezetéséről. Az 1914. július 31-én kiadott rövid rendeletben az 1912:LXIII. tc. biztosította felhatalmazás alapján a központi kormányzat a háború kitörése miatt a már lejárt és az ebben az időszakban lejáró váltón, csekken, kereskedelmi utalványon, kereskedelmi ügyleten vagy bármely más magánjogi ügyleten alapuló fizetési kötelezettség teljesítésére tizennégy napi halasztást engedélyezett.³³ A gazdasági élet megóvását szolgálta ez az intézkedés, amelynek kiemelkedő eleme volt,³⁴ hogy a pénzügyintézeteknek a betéteket csak kétszáz korona erejéig kellett kifizetniük a jogosultaknak, így a bankrendszer megóvta a háború kitörése miatt bekövetkező nagyobb megrázkódtatástól. A szakmai körökben azonban nem tartotta mindenki feltétlenül szükségesnek a korszakban a moratórium kihirdetését, mivel a gazdasági életbe való túlzott beavatkozásnak vélték.³⁵

E rendeletnek a szükség okozta gyors kibocsátását mutatja, hogy az 1914. augusztus 12-én kiadott második moratóriumrendeletben már jelentős mértékben korrigálták a

---

³² TÓTH: i. m. (1996) 87-89. o.

³³ 149. A m. kir. minisztérium 1914. évi 5.715. M. E. számú rendelete, a magánjogi kötelezettség teljesítésére halasztás engedélyezése tárgyában, Magyarországi rendeletek tára, XLVIII. évf., Magyar Királyi Belügyminiszterium, Budapest, 1914, 1444-1446. o.

³⁴ 1109. sz. Jelentése gróf Tisza István m. kir. miniszerelnöknek a háború esetére szóló kivételes hatalom igénybeviteléről, In: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai*, XLV. k., Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1915, 3. o.

³⁵ Hadi állapotban, In: *Ügyvédek Lapja*, 1914/31. szám, 1. o.

fizetési halasztásra vonatkozó rendelkezéseket.³⁶ A minden magánjogi obligatoria kiterjedő korlátozást csupán a pénzkövetelésekre szűkítették. Emellett alaposan szabályozták azt is, hogy mely tartozásokra nem terjed ki annak hatálya. A fizetési moratórium időszakát pedig két hónappal hosszabbították meg, azonban a halasztás csupán az augusztus 1-e előtt keletkezett magánjogi jogcímekre vonatkozott.³⁷ A pénzügyintézetek érdekeit védő intézkedést is fenntartották, azonban finomították a kifizetési szabályokon. A korrekciók egybeváltak Kőnig Vilmos Jogtudományi Közönyben megfogalmazott aggályaival.³⁸

Az első moratórium-rendelet kibocsátásakor a bíróságok számára problémaként jelentkezett, hogy miképpen reagáljanak az ilyen módon biztosított fizetési halasztás engedélyezésére a folyamatban lévő perek esetén. A kormányzat ugyanis ekkor még a már említett részben kibocsátott rendelettervezettel csupán annyi útmutatást nyújtott, hogy azokat a pereket, amelyekben katonai szolgálata miatt valamely távollévő félként vagy ügyvédként érintett, fűgesszék fel.³⁹ Az érintett személyi körön kívül csak az árverések általános jellegű korlátozását deklarálta a jogszabály. A bírák így a további iránymutatásra várakozva jellemzően ideiglenesen fűggesztették igazságszolgáltatási tevékenységüket,

---

³⁶ 160. A m. kir. minisztérium 1914. évi 6.045. M. E. számú rendelete, magánjogi kötelezettségek teljesítésére halasztás (moratórium) engedéséről, Magyarországi rendeletek tára, XLVIII. évf., Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1914, 1467-1472. o.

³⁷ H.: A háború hatása az anyagi magánjogra és a polgári peres és perenkívüli eljárásra, In: *Kir. Közjegyzők Közönye*, 1914/7. szám, 192. o.

³⁸ KŐNIG Vilmos: Néhány megjegyzés a moratóriumot illetőleg, In: *Jogtudományi Közöny*, 1914/32. szám, 337. o.

³⁹ 154. A m. kir. minisztérium 1914. évi 5761. M. E. számú rendelete, a polgári peres és nem peres eljárás tekintetében rendkívüli intézkedések megállapításáról, Magyarországi rendeletek tára, XLVIII. évf., Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1914, 1457-1463. o.

valamint ugyanezért a végrehajtási kérvényeket is visszautasították.⁴⁰

Az ilyen módon lépéskényszerben lévő kormányzat kibocsátotta az 1912:LXIII. tc. és a második moratóriumrendelet által biztosított felhatalmazás alapján az első iuristitium-rendeletet 1914. augusztus 14-én. A moratórium alá eső pénztartozások esetében ezáltal kizárta a bírói úton történő magánjogi igényérvényesítés lehetőségét, valamint korlátozta a végrehajtás foganatosításának vagy a csődeljárás megindításának a lehetőségét.⁴¹ A rendelkezés azonban csak azt zárta ki, hogy a pénztartozások esetén 1914. augusztus 15. napjától keresetet indíthassanak a felek. Ennek célja az volt, hogy meggátolja azokban az ügyekben a perindítást, amelyek esetében a pénztartozás megfizetését a bíróság a moratórium miatt úgysem rendelhette volna el. Az ezelőtt beérkezett keresetek alapján megindult peres eljárások elbírálását azonban folytathatták a bíróságok.⁴²

A harmadik moratóriumrendeletet 1914. szeptember 30-án bocsátották ki Tisza István aláírásával, amellyel ismételten két hónappal meghosszabbították az augusztus 1-e előtt keletkezett pénztartozások lejáratí határidejét, ha az augusztus 1-e és november 30-a közé esik.⁴³ A rendelet értelmében ismételten csak azokra a tartozásokra vonatkozott a fizetési halasztás, amelyek még

---

⁴⁰ TELLER Miksa: Polgári igazságszolgáltatás a moratórium és a háború tartama alatt, In: *Jogtudományi Közlöny*, 1914/33. szám, 345-346. o.

⁴¹ SZIVÓS Kristóf: Az 1911. évi I. törvénycikk hatálybalépésének körülményei, In: *Acta Universitatis Szegediensis. Forum. Publicationes Doctorandorum Juridicorum*, 2020/1. szám. (megjelenés alatt)

⁴² FODOR Ármin: A moratórium hatása a polgári peres és nem peres eljárásra, In: *Jogtudományi Közlöny*, 1914/34. szám, 353. o.

⁴³ 253. A m. kir. miniszteriumnak 7.205/1914. M. E. számú rendelete, magánjogi kötelezettségek teljesítésére újabb halasztás engedése (moratórium) tárgyában. Harmadik moratóriummi rendelet, Magyarországi rendeletek tára, XLVIII. évf., Magyar Királyi Belügyminiszterium, Budapest, 1914, 2244-2260. o.

a háború kitörését megelőzően keletkeztek. Az augusztus 1-e után keletkezett, magánjogi jogcímen alapuló pénztartozásokra nem terjedt ki már ennek a hatálya. Ez a rendelet volt az első, amelyet már a kibocsátásakor számozott a jogalkotó, ezáltal megkönnyítve a jogalkalmazást. A korábbi rendeletekhez képest jelentős változás volt, hogy tovább bővítette a kivételek körét, valamint bizonyos, a moratórium hatálya alá tartozó követelések esetében a százalékos szerinti részletfizetésről rendelkezett. A személyes munkateljesítményekre irányuló szerződésekből eredő követelések 25%-át, míg az ingó dolgok vételárának és az ipari munkateljesítmények ellenértékének havonként 10%-át kellett megfizetni a kötelezetteknek.⁴⁴ Ennek következtében a moratórium fokozatos korlátozására kerülhetett sor.⁴⁵ A negyedik moratóriumrendelet jelentős változást nem jelentett, meghosszabbította a korábbi halasztásokat ismételtén két hónappal egészen 1915. január 31-éig.⁴⁶ Emellett az 1914. október 1-e előtt lejárt váltótartozások esetében is korlátozta olyan módon a fizetési halasztást, hogy 10%-os részletfizetésre kötelezte a váltóadósokat. A harmadik moratóriumrendeletben meghatározott részletfizetésre kötelezetteket pedig újabb részletek megfizetésére kötelezte.⁴⁷

---

⁴⁴ H.: A moratorium meghosszabbítása (Harmadik moratorium-rendelet és második moratoriumi eljárási rendelet), In: *Kir. Közjegyzők Közlönye* 1914/8-9. sz. 229. o.

⁴⁵ FODOR Ármin: A moratóriummal kapcsolatos új bírósági eljárási szabályok, In: *Jogtudományi Közlöny*, 1914/44. szám, 445. o.

⁴⁶ H.: A negyedik moratoriumi rendelet, In: *Kir. Közjegyzők Közlönye*, 1915/1. szám 10. o.

⁴⁷ 322. A m. kir. miniszterium 1914. évi 8.680. M. E. számú rendelete, magánjogi kötelezettségek teljesítésére újabb halasztás (moratórium) engedése tárgyában. Negyedik moratórium rendelet, Magyarországi rendeletek tára, XLVIII. évf., Magyar Királyi Belügyminiszterium, Budapest, 1914, 2616-2639. o.

1914. november végén a Tisza István vezette kormány a már korábban az árdrágítás kapcsán említett törvényben az 1912:LXIII. tc. hiányosságait kívánta korrigálni, ezáltal teljessé téve az országgyűléstől kapott felhatalmazást. Az ekkor benyújtott törvényjavaslatban a magánjogi jogviszonyok rendelet útján való rendezésére biztosított módot magának a kormányzat, ezáltal kibővítve a kivételes hatalomról szóló törvény felhatalmazását, amely csupán a magánjogi követelésekre vonatkozott. Az indokolás pedig kifejezetten kiemelte, hogy ebben az esetben a magánjog alatt nemcsak az „általános” magánjogot értik, hanem a kereskedelmi és váltójogot is. Az 1914:L. tc. 15. §-ának megalkotásakor emellett már arra is gondoltak, hogy a háború olyan károkat okozott a gazdaság működésében, amelynek következtében a kivételes hatalom megszűntével átmenet nélkül a moratóriumrendeletek nem lesznek hatályon kívül helyezhetők. Emiatt az átmeneti intézkedések megtételére is jogosultságot kapott a kormány a jogszabály országgyűlési elfogadásával.⁴⁸

Az ötödik moratóriumrendeletet így már az 1914:L. tc. felhatalmazására is támaszkodva bocsáthatta ki a kormány.⁴⁹ A rendelet az eddigi elvek mentén haladva ismételten két hónappal meghosszabbította a moratóriumot, valamint újabb résztörlesztésekről rendelkezett.⁵⁰ Az utolsó, hatodik moratóriumrendelet már a moratórium megszüntetését készítette

---

⁴⁸ Indokolás a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott 1912:LXIII. t.-c. kiegészítését tárgyzó törvényjavaslathoz, In: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai*, XLIV. k., Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1915, 434. o.

⁴⁹ 5. A m. kir. miniszterium 1915. évi 224. M. E. számú rendelete, magánjogi kötelezettségek teljesítésére újabb halasztás engedése (moratórium) tárgyában. Ötödik moratóriumi rendelet, Magyarországi rendeletek tára, XLIX. évf., Magyar Királyi Belügyminiszterium, Budapest, 1915, 11-35. o.

⁵⁰ H.: Az ötödik moratóriumi rendelet, In: *Kir. Közjegyzők Közlönye*, 1915/2. szám, 48-52. o.

elő. Az utolsó fizetési halasztás négy hónapra szólt, így az 1914. augusztus 1-e előtt keletkezett és ezen időpont, valamint 1915. július 31-e között lejáráó tartozásokra 1915. július 31-éig engedélyezték a halasztást.⁵¹ A rendelet pedig deklarálta, hogy 1915. július 31-ével megszűnik a fizetési moratórium, de már ekkor jelezték a rendeletben, hogy a tartozások ezt követően is részletekben lesznek törlesztendőek. A moratórium felszámolására készülve újabb jogcímek kapcsán rendelkezett részletfizetésekről a kormány, így immáron a családjogi, öröklési jogi, társasági jogviszonyból vagy a vagyonsközösség megszüntetéséből származó követelések 25%-át le kellett róni a kötelezetteknek.⁵² A korábbi részletfizetési kötelezettségeket pedig továbbra is fenntartotta a jogszabály.

Egy évi fennállást követően 1915. augusztus 1-ével a 2.807/1915. M. E. számú rendelet kibocsátásával megszüntette a kormány a moratóriumot,⁵³ valamint gondoskodott az átmeneti intézkedésekről is, amelyekre az 1914:L. tc. biztosított külön felhatalmazást. Az 1914. augusztus 1-e előtt keletkező és 1915. július 31-e előtt lejárt pénzkövetelések esetében azok jellege szerint tartozáscsoportokat határozott meg a rendelet, amelyekre eltérő fizetési határidőket és százalékos arányokat állapított meg.⁵⁴ Az 1915. július 31-e után lejáráó tartozásokra pedig bizonyos szűkkörű

---

⁵¹ 43. A m. kir. minisztériumnak 1915. évi 1.040. M. E. számú rendelete, magánjogi kötelezettségek teljesítésére újabb halasztás engedése (moratórium) tárgyában. Hatodik moratóriumi rendelet, Magyarországi rendeletek tára, XLIX. évf., Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1915, 99. o.

⁵² H.: A hatodik moratóriumi rendelet, In: *Kir. Közjegyzők Közlönye*, 1915/4-5. szám, 123. o.

⁵³ 351. A m. kir. minisztérium 1915. évi 2.807. M. E. számú rendelete, a magánjogi kötelezettségek teljesítésére engedett halasztás (moratórium) fokozatos megszüntetéséről. Moratóriumfeloldó rendelet, Magyarországi rendeletek tára, XLIX. évf., Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1915, 1125-1147. o.

⁵⁴ H.: A moratórium-feloldó rendelet, In: *Kir. Közjegyzők Közlönye*, 1915/7. szám, 202. o.

kivételekkel már az általános szabályok vonatkoztak. A rendelet kapcsán érdemes megjegyezni, hogy az 1914:L. tc. törvény indokolása szerint az átmeneti intézkedések kibocsátására való felhatalmazást azért emelték be a törvénybe, hogy a háború végén, a kivételes hatalom megszűnésével lehetősége legyen a kormánynak az ország gazdasági helyzetének megfelelően intézkedni a moratórium feloldásáról. Ezzel szemben a fizetési halasztás megszüntetésére még jóval a háború lezárása előtt sor került.⁵⁵ A Képviselőház közigazgatási és igazságügyi bizottságának együttes jelentése ezt azzal magyarázta, hogy a jó termési viszonyok 1915-ben megerősítették a lakosság fizetőképességét.⁵⁶

Az I. világháború kapcsán keletkező törvények alapján a kormány tehát 1. a hadi célok elérése érdekében, 2. a közellátás biztosítása céljából és 3. a gazdaság védelme okán „merészkedhetett” a magánjog terrénumára. Az első két nagy csoport a háború természetes hatásaként jelentkezett, azonban a gazdaság érdekében való ilyen szintű fellépés korábban példátlan volt. Ez abból is leszűrhető, hogy a kivételes hatalomról szóló első törvény csupán egyetlen szakasz erejéig rendelkezett erről, amelyet később az 1914:L. tc. szintén csak egyetlen szakasszal bővített. Ennek következtében a korszakban a magánjog meghatározó jogforrásává „a törvényrontó erővel felruházott” rendeletek váltak.⁵⁷ A háború tapasztalataiból kiindulva ezzel szemben Almási

---

⁵⁵ Indokolás a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott 1912:LXIII. t.-c. kiegészítést tárgyzó törvényjavaslathoz, In: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai*, XLIV. k., Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1915, 434. o.

⁵⁶ A képviselőház közigazgatási és igazságügyi bizottságának együttes jelentése a háború esetére szóló kivételes hatalom igénybevételére vonatkozó 1100.; 1109.; 1158. és 1196. számú miniszterelnöki jelentések tárgyában. In: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai*, LI. k., Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1915, 170. o.

⁵⁷ ALMÁSI: i. m. 12. o.

Antal 1917-ben már külön törvényben ún. háborús magánjog megalkotását javasolta,⁵⁸ amely összefogott joganyaggal szolgálna ezekben a helyzetekben a széttöredezett rendeleti szabályozás helyett.

3. Új magánjogi és egyben perjogi jogintézmény bevezetése a kivételes hatalom biztosította felhatalmazással élve

A moratóriumrendeletek időszakában a már említett iuristitium-rendeletek által a polgári jogi igényérvényesítést is korlátozta a kormány, élve a kivételes hatalom által biztosított jogosultsággal. Ezeknek a rendeleteknek a hatályát folyamatosan meghosszabbították, a moratóriumrendeletekhez hasonlóan. E jogszabályokban a végrehajtás és a csődeljárás megindítását is korlátozták.⁵⁹ E korlátozások megszüntetésének elhatározásakor a kivételes hatalom által biztosított felhatalmazásra támaszkodva egy új, a magánjogi, gazdasági viszonyokra hatást gyakorló jogintézmény rendeleti bevezetését határozta el a kormány, amely a korábbi jogalkotási módszertől jelentősen eltérő lépés volt. A Tisza-kormány 1915. november 15-én kelt rendeletével a csődönkívüli kényszeregyezés⁶⁰ intézményét⁶¹ honosította meg Magyarországon. A világháború által generált gazdasági problémák

---

⁵⁸ ALMÁSI: i. m. 9. o.

⁵⁹ PÉTERVÁRI Máté: A kivételes hatalomról rendelkező törvény alapján elrendelt moratóriumok hatása a csődeljárásokra, In: *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2020/2. szám, 30-35. o.

⁶⁰ A rendeletekben a kényszeregyezés szóalak szerepel, jelen tanulmányban viszont a mai helyesírásnak megfelelően a „kényszeregyezés” írásmódot használom.

⁶¹ 490. A m. kir. minisztérium 1915. évi 4.070. M. E. számú rendelete, a csődön kívüli kényszeregyességi eljárásról, Magyarországi rendeletek tára, XLIX. évf., Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1915, 1728-1755. o.; HORVÁTH Attila: *A magyar magánjog történetének alapjai*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2006, 485. o.

féken tartását kívánták ezáltal megoldani, mivel így lehetősége nyílt a háború árnyékában eladósodó magánszemélyeknek és gazdasági társaságoknak „talpra állni”.⁶²

A külföldi példák alapján már 1883-ban felmerült a jogintézmény bevezetésének igénye, amelyet elsősorban a gazdasági szereplők szorgalmaztak.⁶³ Az első tervezet ennek nyomán már 1892-ben elkészült Schreyer Jakab ügyvéd tollából Szilágyi Dezső igazságügyminiszter megbízására. Ez igencsak kedvező bírálatot kapott Messinger Simontól a Magyar Jogászegylet ülésén,⁶⁴ ennek ellenére azonban törvény nem született ekkor belőle. A kereskedelmi körök további ösztönzésére és a Magyar Jogászegyletben lezajlott vita alapján a 20. század első évtizedének fordulóján Schreyer ismételten átdolgozta a tervezetet.⁶⁵ A kereskedelmi kongresszus 1914-ben kimondta, hogy szükséges a csődönkívüli kényszeregyezés meghonosítása.⁶⁶

A kellő nyilvánosságot kapott tervezet bevezetése akkor vált igazán aktuálissá, amikor az Osztrák Császárság területén rendeleti úton szabályozták a csődönkívüli kényszeregyezést, amely 1915. január 1-én lépett hatályba.⁶⁷ A Jogtudományi Közlöny hasábjain Gold Simon már 1914 novemberében javasolta, hogy a tömeges csődök meggátolása céljából lehetőséget biztosítsanak a

---

⁶² Indokolás a csődön kívüli kényszeregyességről és a csődtörvény egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló törvényjavaslathoz, In: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai (a továbbiakban: KI)*, L. k., Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1916, 99.

⁶³ A fizetésbeszüntetések törvényhozás utjáni rendezése, In: *Jogtudományi Közlöny*, 1883/51. szám, 408. o.

⁶⁴ MESSINGER Simon: Csődjogi reformok. (Három törvénytervezet.), In: *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 1893/3. szám, 14. o.

⁶⁵ MESSINGER Simon: A csődönkívüli kényszeregyezés intézménye, In: *Magyar Jogászegyleti Értekezések* 1910/3. szám.

⁶⁶ B.: A kereskedelmi kongresszus, In: *Jogtudományi Közlöny*, 1914/20. szám, 217. o.

⁶⁷ Balog Arnold felszólalása, In: MESSINGER: i. m. 1910, 27. o.

csődönkízüli kényszeregyezségek megkötésére a gazdasági szereplőknek.⁶⁸ Az I. világháború árnyékában fenyegető gazdasági problémák megoldását evidenciaként remélték ettől már a tervezet feletti viták során. A Magyar Jogászegyletben ismételten intenzív vita tárgyát képezte Schreyer aktuális tervezete. Szentirmay Ödön táblai elnöki titkár megkérőjelezte a tervezet által a jogintézményre használt terminológiát, mivel véleménye szerint a csődöt elhárító kényszeregyezés lenne a pontos elnevezés. Schick Ferencz cikkében azt az álláspontot képviselte, hogy a csődönkízüli kényszeregyezés fogalomként való megtartása célszerű, mivel ezáltal elhatárolhatóvá válik a csődön „belüli” kényszeregyezségtől. Szentirmay azon megállapítását pedig tévesnek tartotta, hogy a csődönkízüli kényszeregyezés esetén nincsen csőd, mivel a bevezetni kívánt kényszeregyezés csupán ideiglenesen hárítja el a csőd lehetőségét.⁶⁹

1915 júniusában Balogh Jenő igazságügyminiszter fellépésének köszönhetően felgyorsult a tervezet jogszabállyá alakítása.⁷⁰ Az igazságügyminisztériumi átdolgozást követően adta ki végül a miniszter a már említett rendeletet, amely a csődönkízüli kényszeregyezés bevezetéséről rendelkezett. Ezáltal a gazdasági élet működését nagyban befolyásoló új jogintézményt rendeleti úton emelt be a jogrendszerbe a jogalkotó. Az *Ügyvédek Lapja* vezércikkében 1915 márciusában már bírálta ezt a megoldást, amikor az *Igazságügyi Javaslatok Tárában* megjelent a törvénytervezet, és ennek nyomán felmerült a rendeleti úton való

---

⁶⁸ GOLD Simon: Kényszeregyezés csődön kívül, In: *Jogtudományi Közöny*, 1914/47. szám, 470. o.

⁶⁹ SCHICK Ferencz: A csődön kívül köthető kényszeregyezés, In: *Ügyvédek Lapja*, 1915/13. szám, 5. o.

⁷⁰ MESZLÉNY Artur: *A csődön kívüli kényszeregyezés*, Budapest, Athenaeum, 1916, 13. o.

bevezetés.⁷¹ Az alkotmányossági aggály abban gyökerezett, hogy a kormányt a kivételes hatalom csupán a rendkívüli intézkedések megtételére hatalmazta fel, azonban erősen kétségesnek tartották, hogy ebbe a körbe tartozik-e az új jogintézmény bevezetése. A cikk írója úgy vélte, hogy az 1915 áprilisában összehívandó országgyűlésnek kellene a tervezetet törvényi erőre emelni a rendeleti intézkedés helyett. Azzal indokolták később nem túl meggyőzően ezt a megoldást a törvényi megerősítést célzó jogszabály előkészítő anyagában, hogy a tervezet megbírálására összehívott szaktanácskozmány támogatta azt, mivel kívánatos volt a csődönkívüli kényszeregyezés bevezetése, és erre a kivételes hatalom lehetőséget nyújt.⁷²

A jogintézmény rendeleti bevezetése azért is különös, mert 1915. november 15-én bocsátották ki a rendeletet, azonban a csődönkívüli kényszeregyezés kapcsán az igazságügyminiszter már november 30-án törvényjavaslatot nyújtott be az országgyűlés elé. Ennek képviselőházi tárgyalására pedig már december 17-én sor kerülhetett.⁷³ A törvény 1916. február 1-én lépett hatályba, a csődön kívüli kényszeregyezésről és a csődtörvény egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1916. évi V. törvénycikként. Ez a jogszabály azonban csupán felhatalmazást tartalmazott a kormány részére, hogy a csődönkívüli kényszeregyezséget rendeleti úton szabályozza addig, amíg a törvényhozás erről nem rendelkezik. Ezen kívül a kormány arra is jogosultságot nyert ezáltal, hogy az új szabályozás kapcsán szerzett tapasztalatoknak megfelelően kiegészítse, módosítsa vagy akár hatályon kívül

---

⁷¹ A csődön kívül köthető kényszeregyesség, In: *Ügyvédek Lapja*, 1915/16. szám, 1. o.

⁷² Indokolás a csődön kívüli kényszeregyezésről és a csődtörvény egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló törvényjavaslathoz, KI 1910., L. k., 98. o.

⁷³ *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója*. XXVI. k. Budapest, Athenaeum, 1915, 592. o.

helyezhesse a felhatalmazás alapján kiadandó rendeletet. Emellett a törvény csupán az új eljárási formához kapcsolódóan elkövethető büntetendő cselekmények körét határozta meg. Az említett generális jellegű felhatalmazást az *Ügyvédek Lapja* vezércikkében szintén problémásnak tartotta alkotmányjogi szempontból.⁷⁴

Az új fizetésektelenségi eljárási mód széleskörű beavatkozást tett lehetővé az egyén magánjogaiba, a csődönkívüli kényszeregyezségi eljárásnak ugyanis az volt a célja, hogy a csődeljárás elkerülése érdekében a hitelező és az adós kiegyezzen egymással.⁷⁵ Ez olyan módon történhetett, hogy a hitelezők jogszabály által meghatározott többsége elfogadja az adós által felajánlott kielégítési részarányt. Az egyezség ellen szavazóknak viszont akarataik ellenére szintén le kellett mondaniuk a kielégítési részarány feletti követelésükről, így az egyéni jogosultságaik egy részét vonták el tőlük a közérdek céljából, ami indokoltá tette volna a törvénybe foglalást. Emiatt nem a legelőnyösebb megoldás volt, hogy a kormány szabadon dönthetett a felhatalmazás alapján az eljárásrend kialakításáról. A lap korlátoltabb felhatalmazást biztosított volna csak az eljárás részleteinek meghatározására a kormánynak, és inkább a kényszeregyezés kodifikálására, törvénybe foglalására helyezte volna a hangsúlyt. Az igazságügyi bizottság jelentése a törvény kapcsán arra az álláspontra helyezkedett, hogy a rendelet törvény útján való fenntartása fogja biztosítani a végleges törvényhozási szabályozás számára a megfelelő gyakorlati tapasztalatokat.⁷⁶ Ebből arra lehet

---

⁷⁴ Háborús igazságügyi törvényjavaslatok, In: *Ügyvédek Lapja*, 1915/50. szám, 1. o.

⁷⁵ ANTAL Tamás: *A Szegedi Királyi Ítéltábla története 1921 és 1938 között*, III. k., Budapest-Szeged, Szegedi Ítéltábla, 2017, 32-33. o.

⁷⁶ A képviselőház igazságügyi bizottságának jelentése a csődön kívüli kényszeregyességről és a csődtörvény egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1209. sz. törvényjavaslat tárgyában, In: *Az 1910. évi június hó 21-ére*

következtetni, hogy a jogalkotás során valóban csak ideiglenes megoldásnak tekintették a csődönkívüli kényszeregyezés rendeleti szabályozását, és szintén szükségesnek tartották a törvénybe foglalást a magántulajdon korlátozásával járó jogintézmény esetén. Ez egybevág Almási Antal azon megállapításával, hogy béke esetén a magánjogi jogtételeknek rendeleti szabályozása csupán kivételes esetben történhet és mellékes joganyagokra szorítandó.⁷⁷

A törvényi felhatalmazásra azért volt szükség, mert a 4.070/1915. M. E. számú rendelet jogszabályi háttérét az 1912. évi LXIII. törvénycikk, valamint az 1914. évi L. törvénycikk már bemutatott rendelkezései szolgáltatták, amelynek következtében a kivételes hatalom megszűnésével a rendelet hatályon kívül helyezetté vált volna. A törvény indoklása is kiemelte, hogy a rendelet olyan alapossággal szabályozza a kérdést, hogy az is megfelelő megoldás lehet, ha a korábbi rendelet hatályban tartása mellett döntenek a háború utáni időszakra vonatkozóan. Ennek megfelelően a kormány 1916. január 31-én, mindössze kilenc nappal a január 22-én kihirdetett törvényt követően rendeletet bocsátott ki a 4.070/1915. M. E. számú rendelet hatályának fenntartásáról a kormányzat további rendelkezéséig.⁷⁸

A csődönkívüli kényszeregyezés átültetését a magyar jogrendszerbe némiképp beárnyékolta a bevezetésének módja, azonban ennek oka lehetett az a megfontolás, hogy a háborús

---

hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai, LI. k., Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1916, 80. o.

⁷⁷ ALMÁSI: i. m. 22. o.

⁷⁸ 21. A m. kir. minisztérium 1916. évi 451. M. E. számú rendelete, a csődön kívüli kényszeregyességről és a csődtörvény egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1916:V. törvénycikk életbelépéséről és végrehajtásáról, Magyarországi rendeletek tára, L. évf., Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1916, 40.

időszak nem a megfelelő alkalom a csődjogi kodifikációra.⁷⁹ Emellett azt is meg kell jegyezni, hogy a jogintézmény teljes törvényi kodifikációja ugyan nem, de törvényi megerősítése rövid időn belül megtörtént. A szabályozás megalkotásakor hivatalban lévő miniszternek, Balogh Jenő igazságügyminiszternek és a szöveg gondozásáért felelős minisztériumi munkatársnak, Vadász Lipót igazságügyi államtitkárnak is dicsőségre vált,⁸⁰ hogy a szakmai körök elismerően szóltak az új jogintézményt kialakító rendeletről.⁸¹ Balogh Jenő miniszteri megbízatásának lejártakor a Jogtudományi Közlönyben megjelent méltatásában legjelesebb munkájának éppen e rendelet keresztülvitelét tartották, amely „külföldön is méltán példaadó”.⁸²

4. Összegzés

A 19. században az állam a gazdaság fellendítését még új kereskedelmi törvények elfogadásával igyekezett indukálni, így csak kivételes esetekben torzította a piacot az állami irányítás megjelenése. A nagy infrastrukturális beruházások érdekében lépett fel csupán jellemzően a kormányzat a dualizmus korszakában. A kivételes hatalomról szóló törvényben található felhatalmazások és az erre támaszkodva kiadott rendelkezések azonban már az állami gazdaságirányítás irányába tett lépések

---

⁷⁹ BADITZ Lajos: A csődeljárás reformja, In: *Jogtudományi Közlöny*, 1915/17. szám, 207. o.

⁸⁰ *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója*, XXVII. k., Budapest, Athenaeum, 1916, 594. o.; STIPTA István: Balogh Jenő, az igazságügy református minisztere, In: *Jogtörténeti Szemle*, 2017/4. szám, 43. o.

⁸¹ MEDGYES Simon: A csődönkívüli kényszeregyezés, In: *Jogtudományi Közlöny*, 1915/48. szám, 484. o.; A csődönkívüli kényszeregyesség, In: *Ügyvédek Lapja*, 1915/34. szám, 1. o.; Rendelet a csődön kívüli kényszeregyességi eljárásról, In: *Ügyvédek Lapja*, 1915/47. szám, 1. o.

⁸² Balogh Jenő, In: *Jogtudományi Közlöny*, 1917/23. szám, 213. o.

voltak,⁸³ amelyek a hadigazdálkodás megteremtését szolgálták az első világháború éveiben.⁸⁴ A moratóriumrendeletek még a háború gazdasági hatásait enyhíteni kívánó kormányzati intézkedések voltak. A csődönkívüli kényszeregyezség bevezetése viszont már a békeidőkre való készülődés jegyében történt.

Az állam a háború lezárultával e jogosultságokat nem adta fel, hanem inkább tovább erősítették és új irányokba terjesztették ki,⁸⁵ így a piacgazdaság működése nagymértékben átalakult. Az árdrágítás jogintézménye például az egész Horthy-korszakban fennmaradt.⁸⁶ Az állami beavatkozás kiterjesztésének jegyében először az 1923:V. tc.-kel a tisztességtelen versenyt szabályozta a jogalkotó,⁸⁷ majd az 1929-es gazdasági világválság hatására az 1931:XX. tc. az ún. kartellmagatartások ellenőrzésének jogi hátterét teremtette meg.⁸⁸ Az állami beavatkozás ezen lépései korábban elképzelhetetlen módon befolyásolták a gazdasági szereplők között létrejövő jogviszonyokat, így a szerződési szabadság polgári jogi

---

⁸³ POGÁNY Ágnes: A nagy háború hosszú árnyéka: Az I. világháború gazdasági következményei, In: TOMKA Béla (szerk.): *Az első világháború következményei Magyarországon*, Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2015, 265. o.

⁸⁴ TOMKA Béla: Az első világháború mint történeti korszakhatár, In: TOMKA Béla (szerk.): *Az első világháború következményei Magyarországon*, Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2015, 20. o.

⁸⁵ HOMOKI-NAGY Mária: Kartellszerződések a gyakorlatban, In: *Versenytükkör* 2017/Különszám VI., 5. o.

⁸⁶ ANGYAL Pál: *A hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekmények. Árdrágító visszaélések. A fizetési eszközökkel elkövetett visszaélések*, Budapest, Széchenyi Irodalmi és Művészeti R.-T, 1941, 62. o.

⁸⁷ KRUSÓCZKI Bence: A tisztességtelen verseny a Szegedi Királyi Ítéltábla gyakorlatában, In: *Acta Universitatis Szegediensis. Forum. Publicationes Discipulorum Iurisprudentiae* 2018/1. szám, 248. o.

⁸⁸ VARGA Norbert: Bírósági eljárási szabályok kartellügyekben az 1931. évi XX. tc. hatálybalépését követően, *Versenytükkör* 2017/Különszám VI., 46-47. o.; SZABÓ István: Az 1931. évi XX. törvénycikk rendes bíróságok előtti gyakorlata, *Versenytükkör* 2017/Különszám VI., 35-36. o.; STIPTA István: A gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról szóló 1931. évi XX. tc. hazai előzményei, In: *Versenytükkör* 2016/Különszám II., 61. o.

alapelvét korlátozták számos esetben.⁸⁹ Az árdrágítás, a tisztességtelen verseny és a kartell bevezetése a magyar jogszabályi környezetbe egyaránt a közérdek védelmét célozta,⁹⁰ így ezzel volt magyarázható a szerződési szabadság korlátozása.

A háború ideje alatt elfogadott törvények kapcsán tett megállapítása az Ügyvédek Lapja vezércikkének látomás jellegű volt: „A törvényhozó szava azonban nem olyan kijelentés, amely hatásában időleges és muló, hanem – rendelkezésének hatályvesztése után is – hosszú időre kiható jelentőséggel bír, mert megszabja a jogfejlődés irányát és előre jelzi a jövő irányát.” A következő évek gazdasági jellegű jogfejlődését ugyanis meghatározta az az alapelv, amely az I. világháború időszakában került előtérbe: „a köz érdekeinek fokozott elismerése és érvényrejuttatása az egyéniség érdekével szemben, - a büntetőjog és a magánjog terén egyaránt.”⁹¹

---

⁸⁹ SZABÓ István: Jogesetek az első magyar kartelltörvény gyakorlatából (1931), In: HOMICSKÓ Árpád Olivér – SZUCHY Róbert (szerk.): *60. Studia in honorem Péter Miskolczi-Bodnár*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017, 489. o.; MOLNÁR Erzsébet: A kartellmagatartások büntetőjogi szankcionálásának kriminálpolitikai vizsgálata, In: *Versenytükkör*, 2019/ 1. szám, 30. o.

⁹⁰ Norbert, VARGA: The Procedure and Operation of the Cartel Court, In: GELLÉN Klára – GÖRÖG Márta (szerk.): *Lege et fide. Ünnepi tanulmányok Szabó Imre 65. születésnapjára*, Szeged, SZTE-ÁJTK, 2016, 663. o.; KOVÁCS György: A kartellkérdés gazdaságelméleti és gazdaságpolitikai háttere II, In: *Versenytükkör* 2017/Különszám VI., 15. o.; KRUSÓCZKI Bence: A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara szerepe a tisztességtelen versenycselekmények kapcsán, In: *Acta Universitatis Szegediensis. Forum. Publicationes Discipulorum Iurisprudentiae*, 2019/1. szám, 197-198. o.

⁹¹ Háborús igazságügyi törvényjavaslatok. In: *Ügyvédek Lapja*, 1915/ 50. szám, 1. o.

Forrásjegyzék

Irodalomjegyzék

- [1.] ALMÁSI Antal: *A háború hatása a magánjogra*, Budapest, Franklin-Társulat, 1917.;
- [2.] ANGYAL Pál: *A hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekmények. Árdrágító visszaélések. A fizetési eszközökkel elkövetett visszaélések*, Budapest, Széchenyi Irodalmi és Művészeti R.-T, 1941.;
- [3.] ANTAL Tamás: *A Szegedi Királyi Ítéltábla története 1921 és 1938 között*, III. k., Budapest-Szeged, Szegedi Ítéltábla, 2017.;
- [4.] B.: A kereskedelmi kongresszus, In: *Jogtudományi Közlöny*, 1914/20. szám, 217. o.;
- [5.] BADITZ Lajos: A csődeljárás reformja, In: *Jogtudományi Közlöny*, 1915/17. szám, 207-208. o.;
- [6.] BARNA Attila: „Ha a hecczet szeretik”. Obstrukció, indemnitás és a zsebkendőszavazás, In: KIS Norbert – PERES Zsuzsanna (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor oktatói pályafutásának 50. jubileumára. Studia sollemnia scientiarum politico-camerarium*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017, 65-80. o.;
- [7.] FARKAS Ádám: A jogállamon túl, a jogállam megmentéséért. Gondolatok a különleges jogrend természetéről, jelentőségéről és helyéről a modern jogállamban, In: *Iustum Aequum Salutare*, 2017/4. szám, 17-29. o.
- [8.] FARKAS Ádám: *A [hon]védelmi alkotmány kialakulása a polgári Magyarországon (1867-1944)*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 2019.
- [9.] FODOR Ármin: A moratórium hatása a polgári peres és nem peres eljárásra, In: *Jogtudományi Közlöny*, 1914/34. szám, 353-355. o.;

- [10.] FODOR Ármin: A moratóriummal kapcsolatos új bírósági eljárási szabályok, In: *Jogtudományi Közlöny*, 1914/44. szám, 445-448. o.;
- [11.] GALÁNTAI József: A háborús állam. A „kivételes hatalom” kodifikálása és alkalmazása 1914-16-ban, In: PÖLÖSKEI Ferenc, RÁNKI György (szerk.): *A magyarországi polgári államrendszerek*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1981, 195-222. o.;
- [12.] GOLD Simon: Kényszeregyezés csődön kívül, In: *Jogtudományi Közlöny*, 1914/47. szám, 470-471. o.;
- [13.] H.: A háború hatása az anyagi magánjogra és a polgári peres és perenkívüli eljárásra, In: *Kir. Közjegyzők Közlönye*, 1914/7. szám, 191-199. o.;
- [14.] H.: A hatodik moratóriumi rendelet, In: *Kir. Közjegyzők Közlönye*, 1915/4-5. szám, 116-127. o.;
- [15.] H.: A moratórium meghosszabbítása (Harmadik moratórium-rendelet és második moratóriumi eljárási rendelet), In: *Kir. Közjegyzők Közlönye* 1914/8-9. szám, 215-233. o.;
- [16.] H.: A moratórium-feloldó rendelet, In: *Kir. Közjegyzők Közlönye*, 1915/7. szám, 201-213. o.;
- [17.] H.: A negyedik moratóriumi rendelet, In: *Kir. Közjegyzők Közlönye*, 1915/1. szám 9-17. o.;
- [18.] H.: Az ötödik moratóriumi rendelet, In: *Kir. Közjegyzők Közlönye*, 1915/2. szám, 48-52. o.;
- [19.] HOMOKI-NAGY Mária: Geschichte der zivilrechtlichen Kodifikation, In: MÁTHÉ Gábor (Hrsg.): *Die Entwicklung der Verfassung und des Rechts in Ungarn*, Budapest, Dialóg Campus Verlag, 2017, 451-500. o.;
- [20.] HOMOKI-NAGY Mária: Gondolatok a magyar kodifikáció történeti hátteréről, In: HAJDÚ József (szerk.): *90 éves a szegedi*

- jogászképzés*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2013, 83-92. o.;
- [21.] HOMOKI-NAGY Mária: Kartellszerződések a gyakorlatban, *Versenytükkör* 2017/Különszám VI., 4-13. o.;
- [22.] HORVÁTH Attila: *A magyar magánjog történetének alapjai*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2006.;
- [23.] KELEMEN Roland: A háború esetére szóló kivételes intézkedéseket tartalmazó 1912. évi LXIII. törvény genezise és sajtó-, valamint jogtudományi visszhangja, In: KELEMEN Roland (szerk.): *Források a kivételes hatalom szabályozásának magyarországi genezisééről*, Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadi Jogi Társaság, 2017, 12-38. o.;
- [24.] KELEMEN Roland: A Honvédelmi Tanács. Szerves fejlődés vagy elnevezésbeli hasonlóságok a magyar jogtörténetben? (Honvédelmi Bizottmány - Legfelső Honvédelmi Tanács - Honvédelmi Tanács szabályozása, jellege.), In: *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2018/1. szám, 63-94. o.;
- [25.] KELEMEN Roland: A kivételes hatalom szabályozásának elméleti rendszere, honvédelmi kapcsolódásai és megvalósulása a dualizmus kori Magyarországon, In: FARKAS Ádám (szerk.): *A honvédelem jogának elméleti, történeti és kortárs kérdései*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018, 59-86. o.;
- [26.] KOVÁCS György: A kartellkérdés gazdaságelméleti és gazdaságpolitikai háttere II, In: *Versenytükkör* 2017/Különszám VI., 14-34. o.;
- [27.] KÓNIG Vilmos: Néhány megjegyzés a moratóriumot illetőleg, In: *Jogtudományi Közöny*, 1914/32. szám, 337-338. o.;
- [28.] KRUSÓCZKI Bence: A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara szerepe a tisztességtelen versenycselekmények kapcsán, In:

- Acta Universitatis Szegediensis. Forum. Publicationes Discipulorum Iurisprudentiae*, 2019/1. szám, 195-220. o.;
- [29.] KRUSÓCZKI Bence: A tisztességtelen verseny a Szegedi Királyi Ítéltábla gyakorlatában, In: *Acta Universitatis Szegediensis. Forum. Publicationes Discipulorum Iurisprudentiae* 2018/1. szám, 245-270. o.;
- [30.] LEHOTAY Veronika: A végrehajtó hatalom szerepe a negatív jogalkotásban a Horthy-korszakban, In: SCHWEITZER Gábor – SZABÓ István (szerk.): *A közjogi provizórium (1920-1944) időszakának alkotmányos berendezkedése I*, Budapest, Pázmány Press, 2016, 97-122. o.;
- [31.] MEDGYES Simon: A csődönkívüli kényszeregyezés, In: *Jogtudományi Közlöny*, 1915/48. szám, 481-484. o.;
- [32.] MESSINGER Simon: A csődönkívüli kényszeregyezés intézménye, In: *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 1910/3. szám;
- [33.] MESSINGER Simon: Csődjogi reformok. (Három törvénytervezet.), In: *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 1893/3. szám;
- [34.] MESZLÉNY Artur: *A csődön kívüli kényszeregyezés*, Budapest, Athenaeum, 1916.;
- [35.] MEZEY Barna: Az első világháború jogi törvényhozói előkészítése: A kivételes hatalomról szóló 1912. évi 63. törvénycikk, In: Peter, KONYA (szerk.): *Prvá Svetová Vojna V Karpatoch. Első világháború a Kárpátokban. ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА В КАРПАТАХ*, Presov, Prešov University, 2016, 11-18. o.;
- [36.] MOLNÁR Erzsébet: *A gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének speciális büntetőjogi felelőssége*, Szeged, Doktori értekezés, 2018.;

- [37.] MOLNÁR Erzsébet: A kartellmagatartások büntetőjogi szankcionálásának kriminálpolitikai vizsgálata, In: *Versenytükkör*, 2019/ 1. szám, 28-37. o.;
- [38.] PÉTERVÁRI Máté: A kivételes hatalomról rendelkező törvény alapján elrendelt moratóriumok hatása a csődeljárásokra, In: *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2020/2. szám, 35-39. o.;
- [39.] POGÁNY Ágnes: A nagy háború hosszú árnyéka: Az I. világháború gazdasági következményei, In: TOMKA Béla (szerk.): *Az első világháború következményei Magyarországon*, Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2015, 257-282. o.;
- [40.] PÖLÖSKEI Ferenc: A belpolitikai rendszer jogi újraszabályozása Magyarországon az első világháború előtti években, In: *Jogtudományi Közlöny*, 1969/2-3. szám, 79-88. o.;
- [41.] PÖLÖSKEI Ferenc: *Kormányzati politika és parlamenti ellenzék 1910-1914*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970.;
- [42.] SCHICK Ferencz: A csődön kívül köthető kényszeregyezés, In: *Ügyvédek Lapja*, 1915/13. szám, 5-6. o.;
- [43.] STIPTA István: A gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról szóló 1931. évi XX. tc. hazai előzményei, In: *Versenytükkör* 2016/Különszám II., 53-63. o.;
- [44.] STIPTA István: Balogh Jenő, az igazságügy református minisztere, *Jogtörténeti Szemle*, 2017/4. szám, 40-45. o.;
- [45.] SZABÓ István: Az 1931. évi XX. törvénycikk rendes bíróságok előtti gyakorlata, *Versenytükkör* 2017/Különszám VI., 35-45. o.;
- [46.] SZABÓ István: Jogesetek az első magyar kartelltörvény gyakorlatából (1931), In: HOMICSKÓ Árpád Olivér – SZUCHY Róbert (szerk.): *60. Studia in honorem Péter Miskolczi-Bodnár*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017, 489-502. o.;

- [47.] SZIVÓS Kristóf: Az 1911. évi I. törvénycikk hatálybalépésének körülményei, In: *Acta Universitatis Szegediensis. Forum. Publicationes Doctorandorum Juridicorum*, 2020/1. szám. (megjelenés alatt);
- [48.] TELLER Miksa: Polgári igazságszolgáltatás a moratórium és a háború tartama alatt, In: *Jogtudományi Közlöny*, 1914/33. szám, 345-346. o.;
- [49.] TOMKA Béla: Az első világháború mint történeti korszakhatár, In: TOMKA Béla (szerk.): *Az első világháború következményei Magyarországon*, Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2015, 7-23. o.;
- [50.] TÓTH Árpád: A háborús jog néhány tulajdonkorlátozó rendelkezése a dualizmus idején, In: CSIZMADIA Andor (szerk.): *Jogtörténeti tanulmányok II*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1968, 287-298. o.;
- [51.] TÓTH Árpád: A hatósági árszabályozás és az árdragító visszaélések problémái az első világháború idején Magyarországon, In: *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica*, 38. Tom., 20. Fasc. (1988), 255-274. o.;
- [52.] TÓTH Árpád: A kivételes hatalom szabályozása Magyarországon az első világháború előestéjén, In: *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica*. Tomus L., Fasciculus 13., (1996), 1-99. o.;
- [53.] TÓTH Árpád: A kivételes hatalomról szóló 1912. évi LXIII. tc. létrejöttének előzményei 1868-tól a századfordulóig, In: *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica* Tomus XI. Fasciculus 6. (1964) 1-32. o.;
- [54.] TÓTH Árpád: Az 1906. évi osztrák kivételes intézkedések magyarországi bevezetésének problémái a koalíciós kormány idején, In: CSIZMADIA Andor, PECZE Ferenc (szerk.): *Jogtörténeti*

- tanulmányok*. I. k., Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1966, 73-90. o.;
- [55.] TÓTH Árpád: Einige Probleme der juristischen Regelung der Kriegswirtschaft zur Zeit des ersten Weltkrieges, In: KOVÁCS Kálmán (Hrsg.): *Zu den gegenwärtigen rechtsgeschichtlichen Forschungen*, Band 16., Budapest, Eötvös Lóránd Universität, 1987, 229-236. o.;
- [56.] TÓTH Árpád: Szükségintézkedések a mezőgazdasági munkaviszonyok szabályozásában az első világháború kezdeti szakaszán, In: CSIZMADIA Andor (szerk.): *Jogtörténeti tanulmányok*, V. k., Budapest, Tankönyvkiadó, 1983, 339-351. o.;
- [57.] VARGA Norbert: Árdragító visszaélések a Szegedi Ítéltábla gyakorlatában az 1920. évi XV. tc. alapján, In: *Acta Universitatis Szegediensis. Forum. Acta Juridica et Politica*, 2017/2. szám, 83-93. o.;
- [58.] VARGA Norbert: Bírágolási eljárási szabályok kartellügyekben az 1931. évi XX. tc. hatálybalépését követően, In: *Versenytükör* 2017/Különszám VI., 46-56. o.;
- [59.] VARGA Norbert: The Procedure and Operation of the Cartel Court, In: GELLÉN Klára – GÖRÖG Márta (szerk.): *Lege et fide. Ünnepi tanulmányok Szabó Imre 65. születésnapjára*, Szeged, SZTE-ÁJTK, 2016, 660-669. o.;
- [60.] VARGYAI Gyula: A Monarchia által megszállt területek katonai közigazgatása az első világháborúban, In: CSIZMADIA Andor (szerk.): *Jogtörténeti tanulmányok II*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1968, 255-272. o.;
- [61.] VÖLGYESI Levente: A kivételes hatalom intézményi továbbélésének nyomai a városrendezésről és építésügyről szóló 1937. évi VI. törvénycikk parlamenti vitájában, In: SCHWEITZER Gábor – SZABÓ István (szerk.): *A közjogi*

provizórium (1920-1944) időszakának alkotmányos berendezkedése I, Budapest, Pázmány Press, 2016, 191-198. o.

Jogszabályok

- [1.] 149. A m. kir. minisztérium 1914. évi 5.715. M. E. számú rendelete, a magánjogi kötelezettség teljesítésére halasztás engedélyezése tárgyában, Magyarországi rendeletek tára, XLVIII. évf., Magyar Királyi Belügyminiszterium, Budapest, 1914. 1444-1446. o.;
- [2.] 154. A m. kir. miniszterium 1914. évi 5761. M. E. számú rendelete, a polgári peres és nem peres eljárás tekintetében rendkívüli intézkedések megállapításáról, Magyarországi rendeletek tára, XLVIII. évf., Magyar Királyi Belügyminiszterium, Budapest, 1914, 1457-1463. o.;
- [3.] 160. A m. kir. minisztérium 1914. évi 6.045. M. E. számú rendelete, magánjogi kötelezettségek teljesítésére halasztás (moratórium) engedéséről, Magyarországi rendeletek tára, XLVIII. évf., Magyar Királyi Belügyminiszterium, Budapest, 1914. 1467-1472. o.;
- [4.] 253. A m. kir. miniszteriumnak 7.205/1914. M. E. számú rendelete, magánjogi kötelezettségek teljesítésére újabb halasztás engedése (moratórium) tárgyában. Harmadik moratóriummi rendelet, Magyarországi rendeletek tára, XLVIII. évf., Magyar Királyi Belügyminiszterium, Budapest, 1914. 2244-2260. o.;
- [5.] 322. A m. kir. miniszterium 1914. évi 8.680. M. E. számú rendelete, magánjogi kötelezettségek teljesítésére újabb halasztás (moratórium) engedése tárgyában. Negyedik moratóriummi rendelet, Magyarországi rendeletek tára, XLVIII.

- évf., Magyar Királyi Belügyminiszterium, Budapest, 1914, 2616-2639. o.;
- [6.] 5. A m. kir. miniszterium 1915. évi 224. M. E. számú rendelete, magánjogi kötelezettségek teljesítésére újabb halasztás engedése (moratórium) tárgyában. Ötödik moratóriumi rendelet, Magyarországi rendeletek tára, XLIX. évf., Magyar Királyi Belügyminiszterium, Budapest, 1915, 11-35. o.;
- [7.] 43. A m. kir. minisztériumnak 1915. évi 1.040. M. E. számú rendelete, magánjogi kötelezettségek teljesítésére újabb halasztás engedése (moratórium) tárgyában. Hatodik moratóriumi rendelet, Magyarországi rendeletek tára, XLIX. évf., Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1915, 99-121. o.;
- [8.] 351. A m. kir. minisztérium 1915. évi 2.807. M. E. számú rendelete, a magánjogi kötelezettségek teljesítésére engedett halasztás (moratórium) fokozatos megszüntetéséről. Moratóriumfeloldó rendelet, Magyarországi rendeletek tára, XLIX. évf., Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1915, 1125-1147. o.;
- [9.] 490. A m. kir. minisztérium 1915. évi 4.070. M. E. számú rendelete, a csődön kívüli kényszeregyességi eljárásról, Magyarországi rendeletek tára, XLIX. évf., Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1915, 1728-1755. o.;
- [10.] 21. A m. kir. minisztérium 1916. évi 451. M. E. számú rendelete, a csődön kívüli kényszeregyességről és a csődtörvény egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1916:V. törvénycikk életbelépéséről és végrehajtásáról, Magyarországi rendeletek tára, L. évf., Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1916, 39-40. o.

Egyéb források

- [1.] *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója*, XXVI. k., Budapest, Athenaeum, 1915.;
- [2.] *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója*, XXVII. k., Budapest, Athenaeum, 1916.;
- [3.] Indokolás a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott 1912:LXIII. t.-c. kiegészítését tárgyzó törvényjavaslatához, In: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai*, XLIV. k. Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1915.;
- [4.] 1109. sz. Jelentése gróf Tisza István m. kir. miniszterelnöknek a háború esetére szóló kivételes hatalom igénybevételéről, In: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai*, XLV. k., Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1915.;
- [5.] Indokolás a csődön kívüli kényszeregyességről és a csődtörvény egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló törvényjavaslatához, In: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai*, L. k., Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1916.;
- [6.] A képviselőház igazságügyi bizottságának jelentése a csődön kívüli kényszeregyességről és a csődtörvény egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1209. sz. törvényjavaslat tárgyában, In: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai*, LI. k., Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1916.;
- [7.] A képviselőház közigazgatási és igazságügyi bizottságának együttes jelentése a háború esetére szóló kivételes hatalom igénybevételére vonatkozó 1100.; 1109.; 1158. és 1196. számú miniszterelnöki jelentések tárgyában, In: *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai*, LI. k., Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1915.;

- [8.] A csődönkívüli kényszeregyesség, In: *Ügyvédek Lapja*, 1915/34. szám, 1-2. o.;
- [9.] A csődön kívül köthető kényszeregyesség, In: *Ügyvédek Lapja*, 1915/16. szám, 1-2. o.;
- [10.] A fizetésbeszüntetések törvényhozás utjáni rendezése, In: *Jogtudományi Közlöny*, 1883/51. szám, 408. o.;
- [11.] Balogh Jenő, In: *Jogtudományi Közlöny*, 1917/23. szám, 213. o.;
- [12.] Hadi állapotban, In: *Ügyvédek Lapja*, 1914/31. szám, 1. o.;
- [13.] Háborús igazságügyi törvényjavaslatok, In: *Ügyvédek Lapja*, 1915/50. szám, 1-2. o.;
- [14.] Rendelet a csődön kívüli kényszeregyességi eljárásról, In: *Ügyvédek Lapja*, 1915/47. szám, 1-2. o.